

شیوه مواجهه با زبان آموزان ناهمگن در کلاس‌های زبان

فاطمه نامی

گروه زبان‌های خارجی، دانشگاه صنعتی امیرکبیر، تهران، ایران

F.nami@aut.ac.ir

چکیده

مدیریت کلاس سنگ بنای آموزش و یادگیری مناسب است. اما گاهی این کار برای معلم زبان به یک مشکل تبدیل می‌شود. در کلاس‌های زبان ناهمگن (یعنی کلاس‌هایی که دربرگیرنده زبان‌آموزانی در سطوح متفاوت زبانی هستند)، در حالی که محتوای آموزشی ممکن است برای گروهی از شرکت‌کنندگان بسیار ساده به نظر آید، برای برخی دیگر می‌تواند بسیار پیچیده باشد. از این‌رو استفاده از شیوه آموزشی غیرمنعطف نمی‌تواند پاسخ‌گوی نیازهای همه گروه‌های زبانی شرکت‌کننده در چنین کلاس‌هایی باشد. نظر به اینکه شیوه مواجهه با چنین مشکلی به‌طور معمول در دوره‌ها و کارگاه‌های آموزش معلمان مورد توجه قرار نمی‌گیرد، بسیاری از آموزگاران، به‌ویژه آن دسته که در مدرسه‌های دولتی به آموزش زبان مشغول‌اند، راهکارهای مؤثری برای مدیریت و آموزش در کلاس‌های ناهمگن زبان ندارند. مقاله حاضر به بررسی روش‌های مواجهه با این مشکل با استفاده از ظرفیت زبان‌آموزان در سطوح متفاوت زبانی در کلاس‌های ناهمگن برای آموزش و یادگیری پرداخته است.

کلید واژه‌ها: کلاس‌های ناهمگن، زبان‌آموزان، مدرسه‌های دولتی، مدیریت کلاس، آموزش معلمان

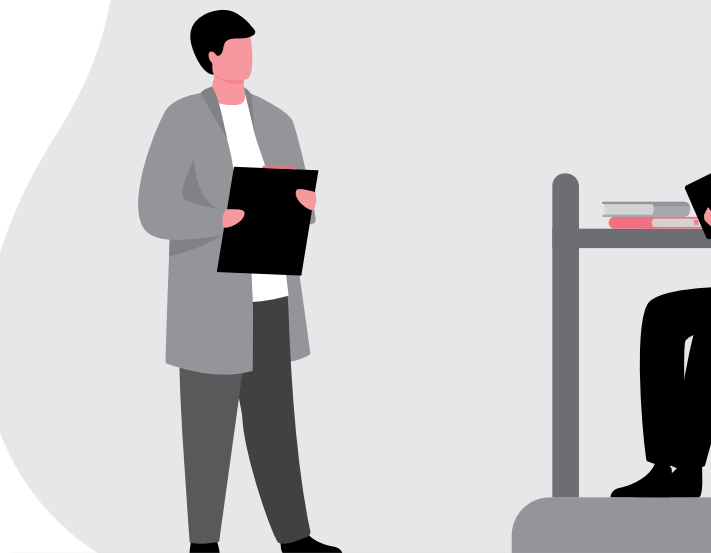
Abstract

Classroom management is the cornerstone of appropriate teaching and learning. This sometimes turns into a challenge for the language teacher; particularly when the classroom is heterogeneous (i.e., when it includes students at different levels of language proficiency). While the instructional content might appear too simple for a group of students in such classes, it might be considered too complicated for others. Hence, applying an inflexible pedagogical approach might not satisfy the needs of all proficiency levels in these classes. Given the fact that the approach for confronting such challenges is not usually addressed in professional development courses and workshops, many teachers, particularly those who teach language at state schools, might not know effective coping strategies for heterogeneous classes. In an attempt to address this gap, the present article explores the strategies for confronting and utilizing the potential of language learners at different proficiency levels.

Keywords: heterogeneous classes, language learners, state schools, classroom management, professional development

فراگیرندگان از بسیاری جهات متفاوت هستند؛ نه تنها از نظر سطح زبانی، بلکه از دیدگاه سبک‌های یادگیری و شناختی. به عبارت دیگر، از آنجا که عامل‌های گوناگون فردی و اجتماعی نیز در جامعه کوچک کلاس و تعاملات موجود در آن مؤثرند، آموزگار باید در مدیریت کلاس‌های ناهمگن، افزون بر سطوح مختلف زبانی، توجه ویژه‌ای نیز به این عامل‌ها داشته باشد (Rytivaara, 2011). در چنین حالتی، مدیریت کلاس و آموزش زبان به گونه‌ای که برای هر دو گروه مناسب و مفید باشد، یکی از چالش‌های اساسی برای هر معلمی خواهد بود. اگر سطح آموزش خود را بر زبان‌آموزان دارای دانش زبانی پیشرفته متمرکز کنند، زبان‌آموزان ضعیف‌تر بهره‌ای از کلاس نخواهند برد. اگر هم روش آموزش خود را براساس دانش زبانی محدود گروه دوم تنظیم کنند، کلاس و آموزش برای کسانی که در سطح بالاتری هستند، مفید نخواهد بود. از دیدگاه کوهن (۱۹۹۱)، دوره‌های تربیت دبیر و معلم به‌طور معمول معلمان را برای چنین شرایطی آماده نمی‌کنند. امروزه و با گذشت نزدیک به دو دهه از این گفته کوهن، همچنان دوره‌های آموزش دبیر به این موضوع کم‌توجه هستند.

از آنجا که مدیریت کلاس‌های ناهمگن یکی از دغدغه‌های بسیاری از معلمان در ایران و دیگر کشورها، به‌ویژه در محیط کلاس‌های زبان مدرسه‌های دولتی است، و با توجه به اینکه در دوره‌ها و کارگاه‌های آموزش معلمان و تربیت دبیر به این معضل نمی‌پردازند، مقاله حاضر می‌کوشد برخی از پرکاربردترین روش‌های غلبه بر این مشکل را که در پژوهش‌ها به آن‌ها اشاره شده است، معرفی و بررسی کند.

مقدمه

تعریف‌های گوناگونی برای کلاس‌های ناهمگن ارائه شده‌اند. اما به‌طور کلی، کلاس ناهمگن متشکل است از طیف وسیعی از فراگیرندگان و زبان‌آموزانی در سطوح مختلف دانش زبانی (Miilrood, 2002). در بسیاری از محیط‌های آموزشی، مانند مدرسه‌ها، امکان گروه‌بندی دانش‌آموزان براساس دانش زبانی وجود ندارد. از این‌رو، به‌طور معمول کلاس‌های زبان دربرگیرنده زبان‌آموزانی در سطوح متفاوت زبانی هستند. گروهی از این زبان‌آموزان تجربه حضور و زبان‌آموزی در آموزشگاه‌های خصوصی را دارند، در حالی که گروهی دیگر هیچ‌گونه تجربه یادگیری بیرون از کلاس‌های مدرسه را ندارند. در نتیجه، در حالی که محتوای آموزشی کتاب درسی برای برخی از زبان‌آموزان بسیار ساده و پیش‌پافتاده به نظر می‌رسد، برای برخی دیگر ممکن است دشوار و پیچیده باشد.

استفاده از کار گروهی

یکی از روش‌های توصیه‌شده در پژوهش‌های پیشین برای مدیریت کلاس‌های ناهمگن و استفاده از ظرفیت همهٔ زبان‌آموزان، معرفی کار گروهی است. گروه‌بندی می‌تواند از شرایط مشکل‌سازی که به‌طور سنتی در کلاس‌های درس ناهمگن به وجود می‌آید، بکاهد. **کوهن و لوتان** (۲۰۱۴) بر این باورند که این روش به یادگیری مفهومی می‌انجامد. برای استفاده مؤثر از این روش در کلاس‌های زبان لازم است:

● معلم به‌صورت آگاهانه زبان‌آموزان را گروه‌بندی کند؛ به گونه‌ای که سطوح متفاوت زبانی (پیشرفته، متوسط و ضعیف) در هر گروه وجود داشته باشد.

● تمرین یا فعالیتی که برای گروه‌ها در نظر گرفته می‌شود، امکان درگیر شدن همهٔ اعضای گروه را فراهم آورد (نه آن‌چنان دشوار باشد که عضو با دانش بیشتر همهٔ پاسخ‌ها را بدهد، نه آن‌چنان ساده که وی از مشارکت منصرف شود).

● افزون بر دانش یا مهارت زبانی، تمرین یا فعالیت گروهی مهارت «تفکر انتقادی» (critical thinking) و «تفکر خلاق» زبان‌آموزان را نیز تقویت کند.

● فعالیتی معرفی شود که از جذابیت بالایی برای زبان‌آموزان برخوردار باشد (به‌عنوان نمونه، سناریوهای مسئله‌محوری که در آن‌ها، زبان‌آموزان باید به‌صورت گروهی پاسخی برای یک مسئله بیابند، از اقبال بیشتری از جانب زبان‌آموزان برخوردار هستند، تا تمرین‌های تکرار براساس مدل).

در چنین حالتی، انتظار می‌رود دانش‌آموزان دارای سطح زبانی بالاتر نقش کمک‌معلم را در گروه برعهده بگیرند و به هم‌کلاسی‌های خود کمک کنند که پاسخ را بیابند و به‌طور غیرمستقیم به تقویت سطح زبانی آن‌ها بپردازند. یکی از نمونه تمرین‌های گروهی که برای همهٔ زبان‌آموزان در هر سطح زبانی جذابیت دارد، «روایت دیجیتال» (digital narration) است که از آن به «قصه‌گویی دیجیتال» نیز یاد می‌شود. در این روش از گروه‌ها خواسته می‌شود، پاسخ خود را به پرسش معلم در قالب یک فایل دیجیتال (مانند پاورپوینت، صدای ضبط‌شده، ویدیوی ضبط‌شده از صفحه نمایش یا صفحه گوشی، یا ترکیبی از این سه حالت) ارائه دهند.

فرض کنید می‌خواهید زبان‌آموزان داستان‌های درسی را گوناگون کتاب را به جای حفظ کردن بفهمند و فرابگیرند. در حالی که برخی از زبان‌آموزان این واژه‌ها را بسیار ساده می‌یابند، برای برخی دیگر آن‌ها بسیار دشوار به نظر می‌آیند. برای پیاده‌سازی یک روند مؤثر یادگیری گام‌های زیر را دنبال کنید:

۱. زبان‌آموزان را گروه‌بندی کنید (دست‌کم سه دانش‌آموز در هر گروه).

۲. هر گروه را مسئول بررسی واژه‌های یک فصل از کتاب کنید. گروه‌ها باید واژه‌هایی را که گمان می‌کنند تازه و ناآشنا هستند، بیابند و فهرست کنند.

۳. به هر گروه یک یا دو هفته فرصت دهید که واژه‌های فهرست‌شده‌شان را در قالب یک فایل صوتی یا تصویری (ترجیحاً پاورپوینتی که فایل صوتی و تصویری درون آن قرار دارد) ارائه دهند. برای آن‌ها توضیح دهید که به منظور ارائه، یک داستان یا سناریو آماده کنند و واژه‌ها را در قالب آن سناریو یا داستان در پاورپوینت خود درس بدهند.

۴. گروه‌ها باید شرح وظیفهٔ اعضا را به شما بدهند: چه کسی فایل صوتی را تهیه می‌کند؟ (دانش‌آموز دارای دانش زبانی بالاتر)، چه کسی مسئول یافتن واژه‌ها می‌شود؟ (احتمالاً زبان‌آموزی دارای دانش زبانی محدودتر تا شمار بیشتری واژه فهرست شود)، و چه کسی مسئول تهیهٔ سناریو خواهد بود؟ (احتمالاً همهٔ اعضای گروه نظر خواهند داد، چون این روش را بسیار جذاب می‌بینند).

۵. فایل‌های ارائه‌ها را در شبکه اجتماعی کلاس، مانند «واتساپ» یا «شاد» به اشتراک بگذارید و از زبان‌آموزان بخواهید در مورد کارهای گروه‌های دیگر نظر بدهند.

۶. اگر زمان کلاس به شما اجازه می‌دهد، می‌توانید بخشی از زمان را به ارائه روایت‌های هر گروه توسط اعضای آن گروه اختصاص دهید.

در این روش، افزون بر دانش و مهارت زبانی دانش‌آموزان، مهارت تفکر انتقادی و خلاقیت نیز تقویت می‌شود و همه اعضای کلاس در تمرین مشارکت خواهند داشت. چرا که چنین تمرینی تنها یک تکلیف ساده نیست، بلکه از ویژگی جذابیت نیز بهره گرفته است و دانش‌آموزان را جذب خواهد کرد. از چنین روشی می‌توانید برای آموزش هر مطلبی و با استفاده از هر کتاب زبانی بهره بگیرید.

توجه به گوناگونی و تنوع در تمرین‌ها و فعالیت‌های کلاسی

فراموش نکنید، همان‌گونه که تاملینسون و کلبفلیش (۱۹۹۸) گفته‌اند، سه یافته پژوهش‌های صورت‌گرفته روی مغز (یعنی حس امنیت عاطفی، وجود چالش، و خودسازی مفاهیم) نشانگر این حقیقت اصلی پیرامون روند یادگیری هستند: «یک روش نمی‌تواند پاسخ‌گوی همه نیازهای دانش‌آموزان در یک کلاس درس باشد. تمرین یا روشی که برای یک دانش‌آموز کارگر و مؤثر می‌افتد، ممکن است برای دیگری مضر و غیرکاربردی باشد. این امر ارتباط مستقیم با سبک‌های فردی یادگیری دارد.» از این‌رو، کار گروهی هر اندازه که مؤثر باشد، باز هم پاسخ‌گوی نیاز همه زبان‌آموزان شما نیست. پس اگر خود را تنها به این روش محدود کنید، بی‌تردید کلاس را برای برخی بی‌استفاده ساخته‌اید.

در نتیجه همه تخم‌مرغ‌های خود را در یک سبد (کنایه از یک روش آموزشی) نگذارید. همان‌گونه که **ولر** (۲۰۰۲) به‌درستی اشاره می‌کند، آموزش مؤثر به‌طور معمول ترکیبی از «روش‌های گوناگون آموزشی» است. در نتیجه لازم است طرح درس شما ترکیبی از شیوه‌های متفاوت آموزشی و سبک‌های گوناگون تمرین، مانند کار گروهی، بحث کلاسی، پورتفولیو (portfolio)، گزارش‌نویسی (journal writing)، و با ارائه‌های فردی و گروهی باشد.

دیدن کلاس زبان از لنز دوربین دانش‌آموزان

فراموش نکنیم، همه زبان‌آموزان یک فعالیت را به یک روش و در یک بازه زمانی یکسان انجام نمی‌دهند. این موضوع به تفاوت سبک یادگیری و روش مورد استفاده هر زبان‌آموز بستگی دارد. افزون بر این، همه در یک سطح زبانی نیستند و به یک شیوه نیز فرا نمی‌گیرند. اگر سبک یادگیری مورد استفاده زبان‌آموز در کلاس زبان مورد توجه قرار نگیرد، وی احساس ناامنی خواهد

کرد. چنین حسی تولید استرس می‌کند. استرس عملکرد هیپوکامپ (مرکز یادگیری و حافظه مغز) را مختل می‌سازد و در نتیجه یادگیری مختل می‌شود.

برای پیشگیری از بروز چنین مشکلی لازم است از شیوه آموزش منعطف در کلاس‌های ناهمگن بهره بگیرید. انعطاف‌پذیری، هم می‌تواند در شیوه ارائه محتوای آموزشی نمود یابد و هم در ارائه تکلیف‌ها و تمرین‌های زبان‌آموزان. به زبان‌آموزان خود برای ارائه تکلیف‌ها حق انتخاب دهید. اگر زبان‌آموزی با ارائه فردی روایت‌های دیجیتال احساس راحتی بیشتری دارد، او را به حضور در یک گروه خاص مجبور نکنید. ارائه بازخورد به فعالیت‌های زبان‌آموزان را نیز فراموش نکنید. یکی از مهم‌ترین انتظارات بسیاری از دانش‌آموزان هنگام ارائه تکلیف‌ها، دیده شدن فعالیت و تحسین شدن آن است. بازخورد می‌تواند میزان مشارکت زبان‌آموزان را افزایش دهد و در نتیجه به یادگیری بیشتر بینجامد.

نتیجه‌گیری

در پایان باید خاطر نشان کرد که آموزش مؤثر در کلاس‌های ناهمگن نیازمند تقویت مهارت‌هایی است که **وگنر** (۲۰۰۸) آن‌ها را مهارت‌های قرن ۲۱ می‌خوانده است. این مهارت‌ها عبارت‌اند از: تفکر انتقادی؛ حل مسئله؛ کار گروهی و تعامل؛ انطباق‌پذیری؛ مکالمه آوایی و نوشتاری؛ تحلیل داده؛ خلاقیت. فارغ از روشی که برای ارائه محتوای آموزشی (در اینجا زبان) برمی‌گزینید، فراموش نکنید که هیچ روش آموزشی پاسخ‌گوی نیاز همه زبان‌آموزان نیست. از این‌رو در انتخاب شیوه ارائه و نوع تمرین‌ها، انعطاف‌پذیری بیشتری داشته باشید و ارائه بازخورد مرتبط با فعالیت را نیز فراموش نکنید.

پی‌نوشت

1. Different pedagogical approaches

References

- Cohen, E. G. (1991). Teaching in multiculturally heterogeneous classrooms: Findings from a model program. *McGill Journal of Education*, 26(1), 7-23.
- Cohen, E. G., & Lotan, R. A. (2014). *Designing groupwork: Strategies for the heterogeneous classroom*. Third Edition. New York: Teachers College Press.
- Miilrood, R. (2002). Teaching heterogeneous classes. *ELT Journal*, 56(2), 128-136.
- Rytivaara, A. (2011). Flexible grouping as a means for classroom management in a heterogeneous classroom. *European Educational Research Journal*, 10(1), 118-128.
- Tomlinson, C. A., Kalbfleisch, M. L. (1998). Teach me, teach my brain: A call for differentiated classrooms. *How the Brain Learns*, 56(3), 52-56.
- Wagner, T. (2008). Rigor reidentified. *Expecting excellence*, 66(2), 20-25.
- Weller, M. (2002). *Delivering learning on the net the why, what and how of online education*. New York: Routledge Taylor & Francis Group.